

PRZEWODNIK REFUGIN

Promowanie dialogu międzykulturowego, tolerancji i integracji w szkołach

**Praktyczne narzędzie
dla nauczycielek, nauczycieli
i instytucji edukacyjnych**

Autorzy:

Ahmad Djavid Paknehad, Charity Centre for Refugees

Maria Pîslaraș, Charity Centre for Refugees

Fundacja
Szkoła z Klasą

Spis treści

O przewodniku.....	2
Wykaz skrótów.....	3
Definicje terminów.....	4
Przedmowa.....	5
1. Wprowadzenie	6
2. Kontekst i uzasadnienie	6
3. Cele przewodnika	7
4. Ramy teoretyczne: edukacja międzykulturowa i integracja	7
5. Szczególne wyzwania związane z uczniami będącymi osobami z doświadczeniem uchodźczym	8
6. Zalecenia dla szkoły inkluzywnej: podejście instytucjonalne	10
7. Dobre praktyki w krajach uczestniczących w programie REFUGIN	11
8. Nauczyciele jako agenci integracji i dialogu międzykulturowego	21
9. Metody i narzędzia pedagogiczne służące promowaniu integracji i dialogu międzykulturowego.....	22
10. Praktyczne działania dla klasy i społeczności	24
11. Arkusze modelowe do działań międzykulturowych	26
12. Współpraca z rodzinami, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną	28
13. Monitorowanie i ewaluacja: jak mierzymy postępy	29
14. Zasoby i zalecana literatura	31
Załączniki – narzędzia monitorowania i wdrażania	33
Słowo końcowe	34

O przewodniku

Niniejszy przewodnik został opracowany w ramach **europejskiego projektu REFUGIN – Communitarian Approach for a Holistic Young-Refugee Long-Term Integration (Wspólnotowe podejście do holistycznej długoterminowej integracji młodych osób z doświadczeniem uchodźczym), finansowanego z programu Erasmus+.** Oferuje on kompleksowy i elastyczny model skupiony na promowaniu integracji, tolerancji i dialogu międzykulturowego w szkołach, ze szczególnym uwzględnieniem integracji młodzieży i dzieci z doświadczeniem uchodźczym z różnych środowisk kulturowych ze społecznością edukacyjną w krajach europejskich.

Cele przewodnika

- Wspieranie instytucji edukacyjnych w tworzeniu integracyjnego i bezpiecznego środowiska szkolnego;
- Dostarczenie nauczycielom narzędzi pedagogicznych i praktycznych ćwiczeń;
- Zachęcanie do współpracy między szkołami, rodzinami, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną;
- Przyczynianie się do integracji społecznej i edukacyjnej młodzieży z doświadczeniem uchodźczym.

Zawartość przewodnika

- Podstawy teoretyczne edukacji międzykulturowej i integracji;
- Szczególne wyzwania, przed którymi stoją uczniowie z doświadczeniem uchodźczym, oraz zalecenia dotyczące dostosowanego wsparcia;
- Rola nauczycieli i zespołów szkolnych w budowaniu atmosfery sprzyjającej integracji;
- Praktyczne działania i gotowe do użycia arkusze ćwiczeń do wykorzystania w klasie;
- Przykłady współpracy między szkołami a społecznością lokalną;
- Wytyczne dotyczące monitorowania i oceny postępów;
- Przydatne załączniki: kwestionariusze, scenariusze lekcji, studia przypadków.

Grupy docelowe

- Nauczyciele i nauczycielki szkół podstawowych i ponadpodstawowych;
- Dyrektorzy szkół i kadra kierownicza;
- Doradcy szkolni, psychologowie i pedagodzy;
- Organizacje pozarządowe i instytucje współpracujące ze szkołami w celu wsparcia dzieci z doświadczeniem uchodźczym.

Dostępne formaty

- Pełna wersja przewodnika w języku polskim i angielskim;
- Arkusze ćwiczeń międzykulturowych (załączniki);
- Przewodnik dla mentorów i materiały pomocnicze do indywidualnej pracy z młodzieżą z doświadczeniem uchodźczym.

Kontakt

Więcej informacji na temat wdrażania, możliwości współpracy lub zasobów w dziedzinie edukacji międzykulturowej można znaleźć na stronie: <https://refugin-project.eu/>

Wykaz skrótów

Skrót	Pełne znaczenie
CCR	Charity Centre for Refugees
UE	Unia Europejska
REFUGIN	Wspólnotowe podejście do holistycznej długoterminowej integracji młodych osób uchodźczych
UNESCO	Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNHCR	Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (United Nations High Commissioner for Refugees)
NGO	Organizacja pozarządowa (Non-Governmental Organisation)
SEL	Społeczno-emocjonalny proces uczenia się (Social and Emotional Learning)
NVC	Komunikacja bez przemocy (Nonviolent Communication)
RM	Republika Mołdawii
MoER	Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych (Republika Mołdawii)
CoE	Rada Europy (Council of Europe)
PTSD	Zespół stresu pourazowego (Post-Traumatic Stress Disorder)
IDP	Osoba wewnętrznie przesiedlona (Internally Displaced Person)
IEC	Edukacja międzykulturowa i komunikacja (Intercultural Education and Communication)

Definicja terminów

Osoba uchodźcza: osoba, która została zmuszona do opuszczenia swojego kraju z powodu wojny, przemocy, prześladowań lub uzasadnionej obawy przed prześladowaniami i która jest chroniona na mocy prawa międzynarodowego, w szczególności Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r. (UNHCR, 2023).

Osoba ubiegająca się o azyl: osoba, która złożyła wniosek o udzielenie ochrony międzynarodowej w innym kraju i oczekuje na decyzję prawną w sprawie nadania jej statusu uchodźcy lub innej formy ochrony (UNHCR, 2023).

Integracja: ciągły proces zapewniania wszystkim uczniom – niezależnie od języka, zdolności, pochodzenia lub statusu – równych szans uczestnictwa w życiu szkoły, czerpania z niego korzyści i poczucia przynależności do środowiska szkolnego (Booth & Ainscow, 2011).

Edukacja międzykulturowa: podejście edukacyjne promujące zrozumienie, dialog i szacunek między ludźmi z różnych środowisk kulturowych. Postrzega różnorodność kulturową jako atut, a nie barierę, i ma na celu przygotowanie uczniów do życia w pluralistycznych społeczeństwach (UNESCO, 2006).

Podejście uwzględniające traumę: perspektywa edukacyjna, która uznaje potencjalny wpływ traumy na zachowanie ucznia, jego stan emocjonalny i zdolność uczenia się. Koncentruje się na bezpieczeństwie, budowaniu zaufania i wsparciu emocjonalnym w celu promowania dobrego samopoczucia i odporności psychicznej (Mendenhall et al., 2017).

System wsparcia rówieśniczego (buddy system): strategia wsparcia rówieśniczego, w ramach której uczeń zostaje przydzielony do nowo przybyłego ucznia, np. osoby z doświadczeniem uchodźczym, aby pomóc mu dostosować się do nowego środowiska szkolnego, nawiązać przyjaźnię oraz poprawić integrację językową i społeczną (UNICEF, 2022).

Mediacja kulturowa: profesjonalna lub nieformalna praktyka ułatwiająca pokonywanie barier językowych i kulturowych między szkołami, rodzinami osób z doświadczeniem uchodźczym i innymi instytucjami. Wspiera ona jaśniejszą komunikację, zmniejsza nieporozumienia i wzmacnia zaufanie (Rada Europy, 2017).

Grupa fokusowa: strukturalna dyskusja grupowa służąca zbadaniu doświadczeń, opinii i sugestii dotyczących danego tematu. W edukacji włączającej w grupach fokusowych mogą uczestniczyć uczniowie, nauczyciele lub rodzice, co pomaga w planowaniu, ocenie i ulepszaniu polityki (OECD, 2018).

Wielojęzyczność: obecność i używanie wielu języków w społeczności lub środowisku edukacyjnym. W szkołach integracyjnych wielojęzyczność jest uznawana za atut i odzwierciedlenie tożsamości uczniów (UNESCO, 2021).

Udział obywatelski: aktywne zaangażowanie osób – niezależnie od obywatelstwa – w życie swojej społeczności lub społeczeństwa, m.in. poprzez rady szkolne, wydarzenia kulturalne lub wolontariat (Komisja Europejska, 2023).

Niedyskryminacja: podstawowa zasada praw człowieka i edukacji, gwarantująca, że żaden uczeń nie jest traktowany niesprawiedliwie lub wykluczany ze względu na narodowość, język, pochodzenie etniczne, religię, płeć lub inne czynniki tożsamości (Rada Europy, 2016).

Wsparcie psychospołeczne: działania mające na celu poprawę samopoczucia emocjonalnego, społecznego i psychicznego uczniów. W edukacji osób z doświadczeniem uchodźczym obejmuje to działania i doradztwo mające na celu pomoc dzieciom w przezwyciężeniu stresu i odbudowie pewności siebie (Mendenhall et al., 2017; UNHCR, 2023).

Przedmowa

Żyjemy w czasach, w których szkoła jest czymś więcej niż tylko miejscem nauki – jest to przestrzeń niezbędna do kształtowania wartości, pielęgnowania empatii i kładzenia podwalin pod sprawiedliwe i inkluzywne społeczeństwo. Dzisiejsze sale lekcyjne odzwierciedlają różnorodność naszego świata i to właśnie w tych murach następne pokolenia uczą się nie tylko matematyki i historii, ale także poszanowania godności, solidarności i pokojowego współistnienia.

W kontekście migracji, konfliktów i trwających kryzysów humanitarnych coraz więcej dzieci i młodzieży z doświadczeniem uchodźczym trafia do szkół w Europie. Przywożą ze sobą nie tylko nadzieje i aspiracje, ale także osobiste historie naznaczone wysiedleniem, odpornością, a często także traumą. Przyjęcie ich do naszych szkół jest zarówno ludzkim obowiązkiem, jak i potężną szansą edukacyjną – szansą na stworzenie społeczności edukacyjnych, które są otwarte, pełne empatii i wzbogacone różnorodnością.

Projekt REFUGIN – „Wspólnotowe podejście do holistycznej długoterminowej integracji młodych osób uchodźczych” – finansowany przez Komisję Europejską w ramach programu Erasmus+, jest naszą wspólną odpowiedzią na te realia. Poprzez swoje działania i partnerstwa projekt wspiera długoterminową integrację młodych osób z doświadczeniem uchodźczym, jednocześnie wyposażając nauczycielki, nauczycieli, dyrekcje szkół i podmioty społeczne w narzędzia i wiedzę niezbędne do promowania dialogu międzykulturowego i równości w edukacji.

Niniejszy przewodnik jest jednym z kluczowych rezultatów projektu. Został starannie opracowany jako praktyczny, elastyczny i dostosowany do kontekstu zasób dla osób pracujących w szkołach i placówkach edukacyjnych w Europie. Łącząc podstawy teoretyczne z konkretnymi narzędziami, szablonami działań i zaleceniami instytucjonalnymi, wspiera szkoły w tworzeniu integracyjnych środowisk edukacyjnych, w których wszyscy uczniowie i uczennice – niezależnie od pochodzenia – czują się bezpieczni, szanowani i wspierani.

Wyrażamy głęboką wdzięczność oddanym nauczycielkom i nauczycielom, ekspertom ds. edukacji, partnerskim organizacjom pozarządowym oraz młodym ludziom, którzy podzielili się swoimi opiniami, spostrzeżeniami i doświadczeniami podczas tworzenia niniejszego przewodnika. Wasz wkład jest świadectwem siły edukacji w promowaniu integracji społecznej.

Niniejszy przewodnik jest dedykowany Wam – tym, którzy kształcicie z sercem i wizją oraz wierzycie, że każde dziecko ma prawo do poczucia przynależności i rozwoju.

— Zespół projektu REFUGIN

1. Wprowadzenie

Szkoła odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu sposobu, w jaki nasze społeczeństwo reaguje na różnorodność, migrację i osoby z doświadczeniem uchodźczym. W ostatnich latach liczba dzieci i młodzieży posiadających status uchodźcy lub osoby ubiegającej się o azyl znacznie wzrosła w wielu krajach europejskich. Młodzi ludzie często borykają się ze złożonymi wyzwaniami – od strat emocjonalnych i traumy po bariery językowe, brak poczucia przynależności i trudności w procesie edukacyjnym.

W tym kontekście szkoły muszą pełnić nie tylko funkcję miejsc nauki, ale także wsparcia, uznania i integracji. Szkoły mają obowiązek tworzyć atmosferę opartą na szacunku, dialogu i współpracy międzykulturowej, zapewniając wszystkim uczniom i uczennicom – niezależnie od pochodzenia – poczucie bezpieczeństwa i wartości.

Niniejszy przewodnik został opracowany w ramach projektu REFUGIN — *Communitarian Approach for a Holistic Young Refugee Long-Term Integration* (Wspólnotowe podejście do całościowej długoterminowej integracji młodych osób uchodźczych), finansowanego z programu Erasmus+. Jego celem jest zapewnienie nauczycielom i instytucjom edukacyjnym jasnego zestawu zaleceń, narzędzi pedagogicznych i praktycznych działań, które wspierają:

- tworzenie integracyjnego i międzykulturowego klimatu w szkole;
- podnoszenie świadomości uczniów na temat różnorodności i kwestii związanych z osobami z doświadczeniem uchodźczym;
- rozwój kompetencji nauczycieli w zakresie edukacji międzykulturowej.

Przewodnik opiera się na sprawdzonych dobrych praktykach, badaniach naukowych, wkładzie praktyków ze szkół i organizacji pozarządowych, a także na doświadczeniach młodych osób uchodźczych. Mamy nadzieję, że dzięki tej inicjatywie każda szkoła stanie się miejscem poczucia bezpieczeństwa i przynależności oraz nauki dla wszystkich.

2. Kontekst i uzasadnienie

W ciągu ostatniej dekady Europa była świadkiem serii kryzysów humanitarnych, które znacznie zwiększyły liczbę przybywających do niej osób z doświadczeniem uchodźczym, ubiegających się o azyl i przymusowo wysiedlonych. Wojna w Ukrainie, trwające konflikty na Bliskim Wschodzie oraz niestabilność polityczna i gospodarcza w innych regionach świata skłoniły tysiące dzieci i młodych ludzi do poszukiwania ochrony, stabilności i lepszej przyszłości w społeczeństwach europejskich (UNHCR, 2023; IOM, 2022).

Odpowiedzi krajów na tę sytuację różniły się pod względem stopnia przygotowania i dostępnych zasobów. Wprawdzie wiele systemów edukacyjnych wykazało się odpornością i gotowością na zmiany, ale nierówności w funkcjonowaniu szkół nadal są widoczne. Nauczyciele i pracownicy szkół często stają przed poważnymi wyzwaniami związanymi ze wspieraniem uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym, takimi jak bariery językowe, różnice kulturowe, brak dostosowanych materiałów, ograniczone szkolenia pedagogiczne w zakresie edukacji uwzględniającej różnorodność oraz przeciążona infrastruktura szkolna (Komisja Europejska, 2023; OECD, 2015).

Niemniej jednak integracja uczniów z doświadczeniem uchodźczym nie jest tylko obowiązkiem prawnym lub humanitarnym – jest to cenna szansa edukacyjna i społeczna. Obecność różnorodności kulturowej i językowej w klasach stwarza możliwość rozwijania empatii, krytycznego myślenia, globalnego obywatelstwa i spójności społecznej wśród wszystkich uczniów (Rada Europy, 2018; UNESCO, 2020).

Niniejszy przewodnik stanowi odpowiedź na potrzeby zgłaszane przez nauczycieli i specjalistów z wielu krajów europejskich. Zawiera praktyczne, oparte na dowodach zalecenia dostosowane do realiów szkół dążących do tego, by stać się miejscami integracyjnymi i przyjaznymi dla wszystkich.

Wspierając nauczycieli i nauczycielki, dyrekcje szkół i społeczności, niniejszy przewodnik przyczynia się do realizacji wspólnej europejskiej wizji, zgodnie z którą każdy uczeń – niezależnie od pochodzenia – może być dostrzegany, słyszany i wspierany w swojej drodze edukacyjnej (Booth & Ainscow, 2011; Komisja Europejska, 2023).

3. Cele przewodnika

Głównym celem niniejszego przewodnika jest wspieranie instytucji edukacyjnych w tworzeniu międzykulturowego, integracyjnego i tolerancyjnego klimatu szkolnego, w którym wszyscy uczniowie i uczennice – w tym osoby z doświadczeniem uchodźczym i osoby doświadczające przymusowej migracji – czują się doceniani, bezpieczni i aktywnie zaangażowani w proces uczenia się (UNESCO, 2020; Booth i Ainscow, 2011).

Przewodnik stanowi praktyczny i pedagogiczny model dla nauczycieli, dyrektorów szkół, doradców szkolnych i innych podmiotów zaangażowanych w życie szkoły, a jego konkretne cele są następujące:

1. Wspieranie szkół w budowaniu integracyjnego środowiska edukacyjnego:

- Promowanie polityki i praktyk szkolnych, które doceniają różnorodność kulturową (Rada Europy, 2018);
- Zwalczanie stereotypów, dyskryminacji i wykluczenia społecznego (Komisja Europejska, 2023);
- Ułatwianie dialogu i współpracy między uczniami z różnych środowisk (UNESCO, 2020).

2. Wyposażenie nauczycieli w międzykulturowe narzędzia pedagogiczne:

- Zapewnienie metod nauczania i uczenia się skoncentrowanych na uczniach, uwzględniających kontekst kulturowy (UNESCO, 2021);
- Włączenie do programu nauczania tematów takich jak różnorodność, azyl i prawa człowieka (UNHCR, 2023);
- Rozwijanie kompetencji nauczycielek i nauczycieli w zakresie empatycznego podejścia do różnorodności (Rada Europy, 2018).

3. Promowanie aktywnego udziału wszystkich uczniów:

- Zachęcanie młodzieży z doświadczeniem uchodźczym do udziału w zajęciach szkolnych i pozalekcyjnych (UNICEF, 2023);
- Stymulowanie kooperacji między uczniami poprzez wspólne projekty i naukę opartą na współpracy (Booth & Ainscow, 2011);
- Stworzenie możliwości wyrażania opinii przez uczniów i szanowania ich głosu (Rada Europy, 2018).

4. Wzmacnianie więzi między szkołą, rodziną i społecznością

- Zachęcanie rodziców osób z doświadczeniem uchodźczym do angażowania się w życie szkoły (UNESCO, 2020);
- Promowanie partnerstw z organizacjami pozarządowymi, instytucjami publicznymi i innymi szkołami (UNHCR, 2023);
- Wspieranie organizacji działań międzykulturowych otwartych dla szerszej społeczności (UNICEF i Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych Mołdawii, 2023).

4. Ramy teoretyczne: edukacja międzykulturowa i integracja

W coraz bardziej zróżnicowanym i mobilnym świecie szkoły nie mogą już funkcjonować w oparciu o jednolite i zamknięte modele. Uczennice i uczniowie wnoszą do klasy nie tylko wiedzę, ale także tożsamość, kulturę i doświadczenia życiowe – a system edukacji ma obowiązek zaakceptować tę różnorodność i zapewnić integrację każdego dziecka (Banks, 2009; UNESCO, 2020).

Edukacja międzykulturowa jest zarówno podejściem pedagogicznym, jak i etycznym, mającym na celu promowanie wzajemnego szacunku, zwalczanie uprzedzeń oraz rozwijanie kompetencji społecznych i kulturowych niezbędnych do życia w pluralistycznym społeczeństwie (Rada Europy, 2018; Gay, 2018). Nie ogranicza się ona do sporadycznych działań tematycznych lub świętowania różnorodności, ale wymaga strukturalnej transformacji sposobu nauczania, uczenia się i interakcji w środowisku szkolnym (Nieto, 2010).

Edukacja międzykulturowa:

- Uznaje i docenia różnorodność kulturową;
- Zachęca do dialogu i wzajemnego uczenia się;
- Promuje krytyczną refleksję nad własnymi stereotypami;
- Proponuje praktyki integracyjne we wszystkich aspektach życia szkolnego.

Jest skierowana do wszystkich uczniów – nie tylko tych pochodzących z mniejszości – i przyczynia się do rozwoju aktywnego i odpowiedzialnego obywatelstwa (UNESCO, 2021).

Integracja edukacyjna to coś więcej niż tylko fizyczna integracja uczniów w tej samej przestrzeni. Obejmuje ona:

- Dostosowanie treści i metod nauczania do potrzeb różnych grup uczniów;
- Usuwanie barier – językowych, kulturowych, społecznych lub psychologicznych;
- Stworzenie atmosfery bezpieczeństwa, przynależności i uczestnictwa (Booth & Ainscow, 2011).

W przypadku uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym integracja edukacyjna wymaga szczególnej uwagi w zakresie:

- Traumatycznych doświadczeń i niestabilności emocjonalnej;
- Przerwanego lub braku dostępu do edukacji w kraju pochodzenia;
- Barier językowych i zróżnicowanym tempie nauki (UNHCR, 2023; Cummins, 2000).

Edukacja międzykulturowa + integracja = otwarta szkoła.

Te dwa pojęcia są komplementarne i niezbędne w podejmowaniu dzisiejszych wyzwań edukacyjnych:

- Edukacja międzykulturowa zapewnia ramy wartościowe i metodologiczne (Rada Europy, 2018);
- Integracja zapewnia praktyczne wdrożenie i dostosowanie zasobów (UNICEF, 2023).

Szkoła, która przyjmuje te zasady, staje się przestrzenią, w której każdy uczeń jest:

- Doceniany za swoją wyjątkowość;
- Wspierany w pracy w swoim własnym tempie;
- Angażowany w znaczące i pozytywne relacje (Booth & Ainscow, 2011).

5. Szczególne wyzwania stojące przed uczniami i uczennicami z doświadczeniem uchodźczym

Uczniowie z doświadczeniem uchodźczym nie są po prostu „nowymi uczniami” w klasie. Wielu z nich ma za sobą doświadczenia życiowe naznaczone niepewnością, stratą, przemocą lub rozłamem społecznym.

Poza kwestią statusu prawnego ci młodzi ludzie stoją przed złożonymi wyzwaniami, które mogą mieć znaczący wpływ na ich ścieżkę edukacyjną i zdolność do pomyślnej integracji w życiu szkolnym (Dryden-Peterson, 2015; UNHCR, 2023).

Bariery językowe i komunikacyjne:

Znaczna część uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym trafia do systemu edukacji kraju przyjmującego z ograniczoną znajomością języka lokalnego lub bez niej. Ma to wpływ na ich zdolność rozumienia lekcji, wyrażania myśli, nawiązywania relacji z rówieśnikami i nauczycielami oraz budowania pewności siebie w nauce (Cummins, 2000; Macleroy i in., 2021).

Przerwana ścieżka edukacyjna:

Z powodu wojny, przymusowego wysiedlenia lub niestabilnej sytuacji rodzinnej wiele dzieci z doświadczeniem uchodźczym doświadcza długich przerw w formalnej edukacji. W rezultacie mogą one mieć znaczne braki w porównaniu z programem nauczania obowiązującym w danym kraju, trudności z koncentracją lub organizacją zadań oraz poczucie przytłoczenia wysiłkiem wymaganym do nadrobienia zaległości w stosunku do rówieśników (UNESCO, 2018; Komisja Europejska, 2022).

Trauma i niestabilność emocjonalna:

Psychologiczne skutki przymusowej migracji – w tym narażenie na przemoc, rozłąkę z rodziną lub nagłą zmianę miejsca zamieszkania – mogą prowadzić do zaburzeń emocjonalnych, takich jak lęk, smutek, drażliwość, zaburzenia snu i trudności w regulacji emocji. Mogą one wpływać na zdolność uczniów do zaufania dorosłym lub rówieśnikom. Nauczyciele powinni unikać błędnej interpretacji takich zachowań jako niewłaściwego postępowania i w razie potrzeby nawiązywać współpracę z pedagogami szkolnymi lub specjalistami ds. zdrowia psychicznego (Murray, 2010; Mendenhall, Bartlett i Ghaffar-Kucher, 2017).

Izolacja społeczna i dyskryminacja:

Uczniowie i uczennice z doświadczeniem uchodźczym mogą doświadczać wykluczenia społecznego, prześladowania lub subtelnej marginalizacji ze strony kolegów z klasy. Czynniki przyczyniające się do tego mogą obejmować różnice w wyglądzie, języku, praktykach religijnych lub zwyczajach kulturowych, a także ograniczony kontakt z innymi kulturami wśród uczniów przyjmujących. Szkodliwe stereotypy utrwalane przez media i dyskurs publiczny mogą pogłębiać tę alienację, negatywnie wpływając na motywację uczniów, ich samoocenę i zaangażowanie w życie szkolne (OECD, 2015; Gay, 2018).

Obowiązki rodzinne i adaptacja kulturowa:

Wielu uczniów z doświadczeniem uchodźczym ma w domu obowiązki, takie jak pomoc w pracach domowych, wsparcie finansowe lub pełnienie funkcji tłumacza dla członków rodziny. Jednoczesna adaptacja do nowego systemu edukacji i kultury społecznej może stanowić dla nich znaczne obciążenie poznawcze i emocjonalne (Dryden-Peterson, 2016; UNHCR, 2023).

Co mogą zrobić szkoły?

Szkoły odgrywają kluczową rolę we wspieraniu udanej integracji uczniów z doświadczeniem uchodźczym. Pierwszym krokiem jest uznanie ich wyjątkowych doświadczeń życiowych i unikanie etykietek opartych na deficytach, takich jak „niezmotywowany” lub „słabo radzący sobie”. Szkoły powinny oferować:

- Empatię i cierpliwość;
- Indywidualne wsparcie w nauce, w tym zróżnicowane metody nauczania, korepetycje i mentoring;
- Środowisko bezpieczne pod względem psychologicznym, w którym uczniowie czują się akceptowani, nawet gdy popełniają błędy lub napotykają bariery komunikacyjne.

Przed wszystkim szkoły powinny dążyć do tego, aby stać się społecznościami, w których szanuje się historię każdego ucznia i pielęgnuje jego potencjał (Booth & Ainscow, 2011; UNICEF, 2021).

6. Zalecenia dla szkoły inkluzywnej: podejście instytucjonalne

Integracja nie jest wyłącznie obowiązkiem nauczycieli – jest to wizja, która musi być zakorzeniona w całej instytucji edukacyjnej. Aby szkoła stała się prawdziwie integracyjna i międzykulturowa, konieczne są systemowe, skoordynowane i trwałe działania na wszystkich poziomach: kierownictwa, kadry nauczycielskiej i pomocniczej, rodzin oraz szerszej społeczności (Booth & Ainscow, 2011; UNESCO, 2021):

1. Integracja jako część kultury organizacyjnej szkoły

Aby włączyć integrację jako podstawową wartość instytucjonalną, szkoły powinny uwzględnić zasady różnorodności, równości i tolerancji w swojej wizji i misji. Wartości te powinny również znaleźć odzwierciedlenie w planie rozwoju szkoły poprzez jasno określone cele i działania wspierające integrację. Środowisko fizyczne powinno wzmacniać tę etykę, na przykład poprzez elementy symboliczne, takie jak plakaty, wielojęzyczne oznakowanie i wydarzenia promujące różnorodność (Komisja Europejska, 2022; OECD, 2015).

2. Empatyczne i otwarte przywództwo

Kierownictwo szkoły odgrywa kluczową rolę w tworzeniu integracyjnego klimatu. Dyrekcje i zespoły kierownicze muszą promować uczestnictwo, dialog i elastyczność w całej instytucji. Obejmuje to przeznaczenie wystarczającej ilości czasu i zasobów na wspieranie edukacji międzykulturowej i integracyjnej. Utworzenie specjalnej grupy roboczej lub zespołu zajmującego się różnorodnością i integracją może zapewnić koordynację, monitorowanie postępów i promowanie zbiorowej odpowiedzialności za rozwój integracyjny (Harris & Jones, 2015; UNESCO, 2017).

3. Ciągłe doskonalenie zawodowe nauczycieli

Ciągłe doskonalenie zawodowe jest niezbędne, aby wyposażać nauczycielki i nauczycieli w kompetencje wymagane do skutecznego reagowania na zróżnicowane potrzeby uczniów. Szkoły i władze lokalne powinny ułatwiać regularne szkolenia z zakresu pedagogiki międzykulturowej, strategii nauczania integracyjnego oraz wsparcia psycho-emocjonalnego dla nowo przybyłych i wielojęzycznych uczniów. Ponadto należy zachęcać do wzajemnego uczenia się, programów mentorskich i współpracy między szkołami w zakresie dobrych praktyk, aby budować kulturę wspólnej odpowiedzialności i ciągłego doskonalenia (OECD, 2018; Mendenhall et al., 2017).

4. Dostosowanie infrastruktury i zasobów

Środowisko uczenia się musi odzwierciedlać różnorodność populacji uczniów i dostosowywać się do niej. Obejmuje to oferowanie materiałów w językach ojczystych uczniów, tam gdzie to możliwe, wspierając zarówno naukę, jak i afirmację tożsamości. Szkoły powinny również zapewnić dostępność przestrzeni do nauki, przeznaczonych na zajęcia grupowe, doradztwo i kreatywną ekspresję.

Wykorzystanie narzędzi wizualnych, takich jak piktogramy i ilustrowane instrukcje, może zwiększyć dostępność i zrozumienie, zwłaszcza dla uczniów borykających się z barierami językowymi lub trudnościami w czytaniu i pisaniu (UNHCR, 2023; Rada Europy, 2016).

5. Komunikacja integracyjna i dostępna

Jasna i integracyjna komunikacja z uczniami, uczennicami i ich rodzinami ma fundamentalne znaczenie. Szkoły powinny dążyć do przekazywania niezbędnych informacji w językach zrozumiałych dla rodziców i uczniów będących osobami z doświadczeniem uchodźczym oraz w razie potrzeby korzystać z profesjonalnych usług tłumaczeniowych. Rodziny osób z doświadczeniem uchodźczym należy zachęcać do dzielenia się opiniami na temat swoich doświadczeń w szkole, co pomoże w wprowadzaniu ulepszeń i budowaniu zaufania (Cummins, 2000; European Wergeland Centre, 2021).

6. Zapobieganie dyskryminacji i konfliktom

Szkoła inkluzywna musi stosować zdecydowaną politykę przeciwko znęcaniu się, dyskryminacji i wykluczeniu. Mechanizmy takie jak anonimowe kanały zgłaszania nieprawidłowości mogą wspierać bezpieczną i poufną atmosferę w szkole. Ponadto szkoły powinny inwestować w wyposażenie uczniów i uczennic w umiejętności komunikacji bez przemocy i techniki rozwiązywania konfliktów, sprzyjając w ten sposób empatii i wzajemnemu szacunkowi wśród uczniów (Gay, 2018; UNICEF, 2021).

7. Partnerstwa społeczne i otwartość na organizacje pozarządowe

Wzmocnienie partnerstwa między szkołą a społecznością lokalną ma kluczowe znaczenie dla integracji. Szkoły powinny współpracować z lokalnymi organizacjami, służbami publicznymi, instytucjami kulturalnymi i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się osobami z doświadczeniem uchodźczym i mniejszościami. Partnerzy ci mogą wzbogacić ofertę zajęć pozalekcyjnych, takich jak kluby, imprezy i warsztaty twórcze, a także zapewnić cenne wsparcie i możliwości nauki (Murray, 2010; Dryden-Peterson, 2016).

Dzięki przyjęciu podejścia instytucjonalnego obejmującego całą szkołę placówki edukacyjne mogą przekształcić się w integracyjne ekosystemy wspierające dobre samopoczucie i rozwój wszystkich uczniów. Szkoły te nie tylko zaspokajają potrzeby uczniów znajdujących się w trudnej sytuacji, ale także kształtują empatię, zaangażowanie obywatelskie i spójność społeczną przyszłych pokoleń.

7. Dobre praktyki w krajach uczestniczących w projekcie REFUGIN

Przykłady dobrych praktyk zawarte w niniejszym przewodniku pochodzą z Podręcznika dobrych praktyk opracowanego w ramach projektu REFUGIN. Praktyki te zostały starannie wybrane przy użyciu kryteriów jakości ustalonych przez Europejski Portal Edukacji Szkolnej (ESEG), zapewniając, że każdy przykład wykazuje:

- **Znaczenie** dla integracji uczniów i uczennic będących osobami z doświadczeniem uchodźczym i migracyjnym;
- **Trwałość** wykraczającą poza czas trwania pierwotnego projektu;
- **Aktywne zaangażowanie** kluczowych interesariuszy, takich jak nauczyciele, uczniowie, rodziny i władze lokalne;
- **Możliwość przeniesienia** do innych kontekstów edukacyjnych w Europie.

W poniższej sekcji przedstawiono konkretne przykłady praktyk w zakresie edukacji integracyjnej i międzykulturowej wdrożonych w ośmiu krajach partnerskich projektu REFUGIN: Francji, Grecji, Węgrzech, Mołdawii, Polsce, Portugalii, Rumunii i Serbii. Każdy przypadek odzwierciedla lokalne działania na rzecz integracji uczniów będących osobami z doświadczeniem uchodźczym i migracyjnymi w szkołach i społecznościach, przy jednoczesnym podejmowaniu konkretnych wyzwań poprzez innowacyjne i zrównoważone podejście. Te dobre praktyki stanowią inspirację dla nauczycieli i interesariuszy dążących do tworzenia integracyjnych środowisk szkolnych w całej Europie.

Francja

Tytuł	Tworzenie nowych początków – Fabrique Nomade
Kraj	Francja
Podmiot realizujący	Fabrique Nomade (organizacja pozarządowa)
Grupa docelowa	Rzemieślnicy z doświadczeniem uchodźczym posiadający wcześniejsze doświadczenie w rzemiośle tradycyjnym
Czas	6-miesięczny program szkolenia zawodowego i integracji
Podsumowanie	Fabrique Nomade to francuska organizacja non-profit, która promuje integrację społeczno-zawodową rzemieślników z doświadczeniem uchodźczym, pomagając im dostosować się i wykorzystać swoje tradycyjne umiejętności rzemieślnicze we francuskim środowisku gospodarczym, kulturalnym i artystycznym. Program wypełnia lukę między obecnymi umiejętnościami rzemieślników a wymaganiami lokalnego rynku, sprzyjając wymianie kulturowej i niezależności ekonomicznej.
Główne cele	• Ułatwienie reintegracji zawodowej rzemieślników z doświadczeniem uchodźczym • Ochrona i promowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego • Budowanie mostów między społecznościami osób z doświadczeniem uchodźczym i społecznościami przyjmującymi • Zwiększenie poczucia własnej wartości i widoczności talentów osób z doświadczeniem uchodźczym
Działania	• Indywidualna ocena umiejętności rzemieślniczych i dotychczasowego doświadczenia • Warsztaty techniczne i kreatywne dostosowane do lokalnych standardów przemysłowych • Partnerstwa mentorskie z francuskimi projektantami i rzemieślnikami • Wsparcie w rozwoju biznesu i coaching przedsiębiorczości • Organizacja wystaw publicznych, targów i wydarzeń sprzyjających współpracy
Innowacyjne aspekty	Podejście to jest wysoce innowacyjne, ponieważ postrzega tożsamość osób z doświadczeniem uchodźczym jako atut zawodowy, a nie słabość. Poprzez uznanie istniejących umiejętności i stworzenie platformy do wyrażania siebie i zwiększenia widoczności, promuje poszanowanie godności, wzmocnienie pozycji i trwałą integrację (Fabrique Nomade, b.d.).
Wyniki	• Osoby z doświadczeniem uchodźczym z powodzeniem powróciły na ścieżkę kariery zawodowej • Opracowano i sprzedano wspólnie zaprojektowane produkty rzemieślnicze • Zorganizowano wydarzenia kulturalne mające na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat wkładu osób z doświadczeniem uchodźczym • Nawiązano trwałe partnerstwa między rzemieślnikami z doświadczeniem uchodźczym a lokalnymi branżami kreatywnymi
Możliwość przeniesienia	Model ten można powielać w innych kontekstach, gdzie rzemiosło osób z doświadczeniem uchodźczym pozostaje niedoceniane. Stanowi on praktyczny wzór łączenia ochrony dziedzictwa kulturowego, wzmocnienia pozycji ekonomicznej i integracji społecznej.
Źródło	Fabrique Nomade. (b.d.). La Fabrique Nomade. Pobrane z www.lafabriquenomade.com

Grecja

Tytuł	Szkoły dla wszystkich – opowiadanie historii kulturowych na rzecz integracji
Kraj	Grecja
Podmiot realizujący	Europejskie Centrum Wergelanda we współpracy z greckim Ministerstwem Edukacji i Spraw Religijnych oraz Instytutem Polityki Edukacyjnej
Grupa docelowa	Osoby z doświadczeniem uchodźczym i lokalni uczniowie szkół średnich, pracownicy szkół i rodzice
Czas	4 lata akademickie (2019–2023)
Podsumowanie	W ramach projektu „Szkoły dla wszystkich” w Grecji, 1. Gimnazjum w Avlona wdrożyło inicjatywę opowiadania historii, której celem było zintegrowanie uczniów z doświadczeniem uchodźczym poprzez docenienie ich dziedzictwa językowego i kulturowego. Rodzice uczniów z doświadczeniem uchodźczym zostali zaproszeni do nagrania tradycyjnych opowieści w swoich ojczystych językach, które następnie zostały przetłumaczone na język grecki i zaprezentowane przez uczniów w formie multimedialnej. Podejście to sprzyjało wielojęzyczności, zachęcało rodziców do zaangażowania się i promowało uznanie różnorodności tożsamości w społeczności szkolnej (Europejskie Centrum Wergelanda, 2021).
Kluczowe cele	• Wspieranie integracyjnych środowisk szkolnych, które wspierają zarówno uczniów z doświadczeniem uchodźczym, jak i uczniów ze społeczności przyjmującej. • Zwiększenie wzajemnego zrozumienia i zmniejszenie barier kulturowych poprzez dialog międzykulturowy. • Aktywne zaangażowanie rodzin w proces edukacyjny w celu wzmocnienia relacji między szkołą a społecznością lokalną.
Działania	• Zbieranie tradycyjnych opowieści; • Tłumaczenie i adaptacja; • Prezentacje multimedialne; • Sesje opowiadania historii i wystawy; • Działania angażujące rodziców; • Dyskusje w klasie na temat różnorodności i przynależności; • Działania następcze obejmowały dyskusje prowadzone przez uczniów oraz refleksje na temat różnorodności kulturowej, migracji i wzajemnego szacunku.
Innowacyjne aspekty	Praktyka ta jest innowacyjna, ponieważ traktuje uczniów z doświadczeniem uchodźczym i ich rodziny jako posiadaczy wiedzy i kultury, a nie biernych odbiorców wsparcia. Stanowi model integracji oparty na uczestnictwie, który ceni języki ojczyste i dziedzictwo kulturowe jako znaczące atuty edukacyjne.

Wyniki	• Wzmocnienie wielojęzyczności i widoczności kulturowej w klasie; • Zwiększone zaangażowanie rodziców uczniów z doświadczeniem uchodźczym w życie szkoły; • Większa spójność społeczna i wzajemne zrozumienie wśród rówieśników dzięki wspólnemu opowiadaniu historii.
Możliwość przeniesienia	Model ten można dostosować do różnych warunków szkolnych w całej Europie, zwłaszcza w społecznościach z populacją osób z doświadczeniem uchodźczym lub wielojęzyczną. Stanowi on prostą i niedrogą metodę sprzyjającą poczuciu przynależności i promującą dialog międzykulturowy poprzez opowiadanie historii.
Źródło	Europejskie Centrum Wergelanda. (2021). Szkoły dla wszystkich – integracja uczniów z doświadczeniem uchodźczym w greckich szkołach. Pobrane z https://theewc.org/projects/integration-of-refugee-children-in-greek-schools/

Węgry

Tytuł	JRS Węgry – Wspieranie integracji dzieci uchodźców w szkołach
Kraj	Węgry
Podmiot realizujący	Jesuit Refugee Service (JRS Węgry) (organizacja pozarządowa)
Grupa	Dzieci w wieku szkolnym, w tym małoletni bez opieki
Czas	Trwa od co najmniej 2019 r., obejmuje cotygodniowe zajęcia językowe i działania na rzecz integracji społecznej
Podsumowanie	JRS Węgry ściśle współpracuje ze szkołami publicznymi, aby ułatwić integrację edukacyjną dzieci z doświadczeniem uchodźczym i ubiegających się o azyl. Cotygodniowe lekcje języka węgierskiego jako języka obcego są prowadzone przez wolontariuszy, a towarzyszą im opracowywanie dostosowanych materiałów edukacyjnych, warsztaty rozwijające umiejętności dla nauczycieli oraz wydarzenia integracyjne, takie jak sesje solidarnościowe w „Domu Dialogu”. W Fót małoletni bez opieki otrzymują cotygodniowe wsparcie językowe i społeczne w ramach zajęć szkolnych. Ponadto program obejmuje bezpieczne zakwaterowanie dla rodzin osób z doświadczeniem uchodźczym oraz wsparcie w zakresie zakwaterowania edukacyjnego poprzez partnerów uniwersyteckich.

Kluczowe cele	Poprawa znajomości języka węgierskiego wśród uczniów z doświadczeniem uchodźczym; Zwiększenie integracji społecznej poprzez budowanie sieci kontaktów między rodzinami osób z doświadczeniem uchodźczym, wolontariuszami i szkołami; Zapewnienie holistycznej edukacji i opieki społecznej, w tym bezpiecznego zakwaterowania dla rodzin korzystających z edukacji.
Działania	Cotygodniowe zajęcia z języka węgierskiego prowadzone przez wolontariuszy w szkołach i ośrodkach recepcyjnych. Warsztaty dla nauczycieli i wolontariuszy w celu dzielenia się najlepszymi praktykami i narzędziami pedagogicznymi. Wydarzenia solidarnościowe w lokalnych społecznościach (np. „Dom Dialogu”). Zapewnienie wsparcia mieszkaniowego poprzez programy zakwaterowania powiązane z uniwersytetami.
Innowacyjność	Łączy formalną naukę języka w klasie z wydarzeniami solidarnościowymi w społeczności lokalnej i wsparciem mieszkaniowym, tworząc kompleksowy model, który uwzględnia zarówno integrację edukacyjną, jak i społeczno-emocjonalną.
Wyzwania	Braki w umiejętnościach językowych utrudniające uczestnictwo w zajęciach. Izolacja społeczna dzieci z doświadczeniem uchodźczym i brak zaangażowania społeczności. Brak ścieżek integracji dla małoletnich bez opieki i rodzin osób z doświadczeniem uchodźczym.
Wyniki / wpływ	Zwiększona regularność nauki w ciągu tygodnia i lepsze wyniki w nauce języka. Wzmocnienie więzi społecznych poprzez organizację wydarzeń i działania solidarnościowe. Zapewnienie stabilnego zakwaterowania umożliwiającego kontynuację nauki i integrację.
Możliwość przeniesienia	Ten oddolny model można powielić w innych krajach UE poprzez zaangażowanie wolontariuszy, współpracę z lokalnymi szkołami i integrację wsparcia mieszkaniowego, aby zaoferować holistyczny model edukacji i integracji społecznej dla dzieci z doświadczeniem uchodźczym.
Źródło	Jesuit Refugee Service Hungary (JRS). (b.d.). Przegląd sytuacji w kraju i inicjatywy na rzecz integracji edukacyjnej, pobrane ze strony jrs.net.

Republika Mołdawii

Tytuł	Edukacja integracyjna w praktyce – model gimnazjum Galata
Kraj	Republika Mołdawii
Podmiot realizujący	Gimnazjum Galata (publiczna placówka edukacyjna)
Grupa docelowa	Dzieci ubiegające się o azyl i osoby z doświadczeniem uchodźczym mieszkający w pobliżu tymczasowego ośrodka zakwaterowania w Kiszyniowie
Czas	Od 2003 r.
Podsumowanie	Gimnazjum Galata, położone w pobliżu głównego ośrodka dla osób ubiegających się o azyl w Mołdawii, opracowało długoletni model edukacji integracyjnej dla dzieci z różnych środowisk kulturowych i językowych. Dzięki wsparciu władz krajowych, UNHCR i organizacji pozarządowych szkoła zintegrowała dzieci z doświadczeniem uchodźczym z kilkunastu krajów, wspierając naukę języka, spójność społeczną i pokojowe współistnienie poprzez programy lekcyjne i pozalekcyjne (Gimnazjum Galata, 2024).
Główne cele	• Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości edukacji dzieciom ubiegającym się o azyl; • Ułatwienie nauki języka rumuńskiego i zrozumienia międzykulturowego; • Zapobieganie dyskryminacji i wspieranie pokojowej integracji ze społecznością szkolną.
Działania	• Nauczanie języka dostosowane do indywidualnego poziomu uczniów; • Zajęcia pozalekcyjne (turnieje piłkarskie, zajęcia artystyczne, muzyczne, rękodzieło); • Szkolenia dla nauczycieli, mediacja w konfliktach i integracyjne praktyki w klasie; • Zaangażowanie rodziców i działania wspierane przez organizacje pozarządowe.
Innowacje	Szkoła była pionierem we wczesnym nawiązywaniu współpracy z organizacjami pozarządowymi w celu opracowania programów integracyjnych, dostosowania metod nauczania do potrzeb uczniów z doświadczeniem uchodźczym oraz promowania wielokulturowości jako wspólnej wartości w szkole.
Wyzwania	Ograniczona infrastruktura i niewystarczające wyposażenie szkoły dla uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym. Nieporozumienia kulturowe i konflikty między rówieśnikami. Pilna potrzeba wprowadzenia praktyk edukacyjnych uwzględniających traumę.
Wyniki / wpływ	Ponad 20 lat udanej integracji dzieci z ponad 15 krajów. Model najlepszych praktyk powielany przez inne szkoły podczas akcji pomocy osób z doświadczeniem uchodźczym z Ukrainy. Wzmocniona współpraca między ministerstwami, szkołami, organizacjami pozarządowymi i społecznościami uchodźców.
Możliwość przeniesienia	Model Galata pokazuje, w jaki sposób szkoły publiczne położone w pobliżu ośrodków dla osób z doświadczeniem uchodźczym mogą służyć jako katalizatory integracji społecznej, łącząc krajowy program nauczania z dostosowanym wsparciem międzykulturowym i psychospołecznym.
Źródło	Gimnazjum Galata, CCR Moldova, & UNHCR Moldova. (2024). Pobrane z https://ccr.md

Polska

Tytuł	Razem w klasie
Kraj	Polska
Podmiot realizujący	Fundacja Szkoła z Klasą (organizacja pozarządowa)
Grupa docelowa	Nauczyciele i uczniowie w klasach wielokulturowych, w szczególności uczniowie pochodzący z Ukrainy.
Czas	Czerwiec 2022 r. – październik 2023 r.
Podsumowanie	Inicjatywa Razem w klasie wsparła polskie szkoły w podejmowaniu wyzwań związanych z edukacją wielokulturową, zapewniając nauczycielom praktyczne narzędzia, materiały edukacyjne. Program odpowiadał na potrzeby integracyjne ukraińskich dzieci z doświadczeniem uchodźczym poprzez szkolenia dla nauczycieli, strategie poprawy dobrostanu emocjonalnego oraz praktyki integracyjne w klasie (Fundacja Szkoła z Klasą, 2023).
Cele	Zwiększenie kompetencji międzykulturowych nauczycieli i promowanie podejścia sprzyjającego dobrostanowi uczniów. Wspieranie społecznych i emocjonalnych potrzeb uczniów z doświadczeniem uchodźczym. Promowanie integracyjnego środowiska w klasie.
Działania	• Dostarczenie gotowych do użycia przewodników, narzędzi edukacyjnych i plakatów do sal lekcyjnych. • Organizacja webinarów i konsultacji ekspertów w zakresie edukacji międzykulturowej. • Przyznanie szkołom mini-dotacji na poprawę integracyjnego środowiska nauki.
Innowacja	Pionierskie wsparcie dla nauczycieli i nauczycielek pracujących w klasach międzykulturowych w całym kraju; integruje zdrowie psychiczne, integrację i wzmocnienie pozycji nauczycieli.
Wyzwania	Wypalenie zawodowe i stres nauczycieli. Brak systemowych ram wsparcia dla edukacji międzykulturowej.
Wyniki / wpływ	Poprawa samooceny uczennic i uczniów i poczucia bezpieczeństwa. Większa integracja w klasie oraz wzrost motywacji i satysfakcji nauczycieli.
Możliwość przeniesienia	Łatwe do dostosowania do każdego kontekstu krajowego, w którym występuje duża liczba osób z doświadczeniem uchodźczym i istnieje potrzeba integracyjnych działań w szkołach.
Źródło	Fundacja Szkoła z Klasą . (2023). Pobrane z https://www.szkolazklasa.org.pl

Portugalia

Tytuł	Program mentorów dla migrantów
Kraj	Portugalia
Podmiot realizujący	Wysoka Komisja ds. Migracji (ACM, organ publiczny)
Grupa docelowa	Migranci i uchodźcy w całym kraju
Czas	2016 – w trakcie realizacji
Podsumowanie	Ten ogólnokrajowy program mentorski oparty na wolontariacie łączy migrantów i osoby z doświadczeniem uchodźczym z obywatelami Portugalii w celu budowania osobistych relacji i poprawy integracji. Program promuje wymianę międzykulturową, wzajemne wsparcie i udział w życiu społecznym, a lokalne partnerstwa wzmacniają sieć wsparcia (ACM, 2023).
Cele	• Wspieranie międzykulturowego zrozumienia i zaangażowania obywatelskiego. • Zapewnienie praktycznego wsparcia na rzecz integracji społecznej i gospodarczej. • Mobilizowanie lokalnych społeczności do udziału w procesie integracji.
Działania	Mentoring w życiu codziennym, edukacji, zatrudnieniu i opiece zdrowotnej. Dyskusje grupowe, wymiana umiejętności i działania partycypacyjne.
Innowacja	Przekształcenie integracji w proces wzajemny poprzez zaangażowanie lokalnych wolontariuszy i wzmacnianie spójności społeczności.
Wyzwania	Izolacja społeczna nowo przybyłych. Brak dostępnych sieci wsparcia i lokalnych wskazówek.
Wyniki / wpływ	Wzmocnienie więzi społecznych między migrantami a społecznościami przyjmującymi. Zwiększona świadomość obywatelska i wzajemne zrozumienie.
Możliwość przeniesienia	Dobrze nadaje się do adaptacji w krajach, w których można wykorzystać wolontariat społeczny do wspierania integracji migrantów i osób z doświadczeniem uchodźczym.
Źródło	ACM. (2023). Pobrane z http://www.acm.gov.pt

Rumunia

Tytuł	MyRO – Regionalna sieć integracji migrantów w Rumunii
Kraj	Rumunia
Podmiot realizujący	Global Help Association, IOM Rumunia, AIDRom
Grupa	Osoby objęte ochroną i obywatele państw trzecich w sześciu południowych okręgach Rumunii.
Czas	2020–2022
Podsumowanie	MyRO opracowało model sieciowy służący integracji osób z doświadczeniem uchodźczym i migracji w życiu edukacyjnym i społecznym. Projekt, realizowany w południowej Rumunii, oferował skoordynowane wsparcie w zakresie nauki języka, zapisów do szkół, orientacji kulturowej i integracji społeczno-edukacyjnej. Kładziono w nim nacisk na współpracę między szkołami, władzami lokalnymi i organizacjami pozarządowymi w celu stworzenia przyjaznego i świadomego środowiska dla rodzin migrantów (Global Help Association et al., 2022).
Cele	• Promowanie integracyjnego dostępu do edukacji i usług społecznych. • Ułatwienie nauki języka rumuńskiego i adaptacji kulturowej. • Wzmocnienie współpracy między instytucjami i służbami wsparcia w celu poprawy integracji migrantów.
Działania	• Kursy językowe i orientacyjne dla dzieci migrantów i ich rodziców. • Mediacja szkolna i wsparcie w zakresie rekrutacji. • Spotkania informacyjne, wydarzenia kulturalne i rekreacyjne. • Pomoc w zakresie przyborów szkolnych i pokonywaniu barier w integracji edukacyjnej.
Innowacyjność	Dzięki stworzeniu międzysektorowej sieci obejmującej szkoły, gminy i społeczeństwo obywatelskie, MyRO wdrożyło holistyczny, zakorzeniony w społeczności model integracji osób z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym, który zapewnił wsparcie dzieciom i rodzinom poza szkołą.
Wyzwania	Trudności w poruszaniu się po rumuńskim systemie edukacji. Braki w zakresie gotowości szkolnej i wsparcia dla nowo przybyłych dzieci. Potrzeba skoordynowanych działań podmiotów edukacyjnych i społecznych.
Wyniki / wpływ	Dzieci z powodzeniem zintegrowały się ze szkołami dzięki dostosowanemu wsparciu. Wzmocniona współpraca między lokalnymi władzami oświatowymi a dostawcami usług. Utworzenie nowego Regionalnego Centrum Integracji w Giurgiu jako trwałego źródła wsparcia.
Możliwość przeniesienia	Model ten można powielić w innych regionach, gdzie zdecentralizowana współpraca między szkołami, gminami i organizacjami pozarządowymi może poprawić integrację edukacyjną dzieci migrantów.
Źródło	Global Help Association, IOM Romania, AIDRom. (2022). Pobrane z romaniaeacasa.ro

Serbia

Tytuł	Wsparcie psychospołeczne dla uchodźców i dzieci w wieku szkolnym
Kraj	Serbia
Podmiot realizujący	Sieć Innowacji Psychospołecznych (PIN, organizacja pozarządowa)
Grupa docelowa	Dzieci, młodzież i kobiety będące osobami z doświadczeniem uchodźczym i osobami ubiegającymi się o azyl w Serbii
Czas	2016 – w trakcie realizacji
Podsumowanie	Sieć Innowacji Psychospołecznych (PIN) zapewnia dostosowane do potrzeb wsparcie psychospołeczne dla dzieci i młodzieży będących osobami z doświadczeniem uchodźczym i osobami ubiegającymi się o azyl, mające na celu poprawę ich samopoczucia emocjonalnego i ułatwienie ich integracji w środowisku szkolnym. Działania takie jak warsztaty uwzględniające traumę, sesje kreatywnej ekspresji i grupowe doradztwo w szkołach odpowiadają na konkretne potrzeby uczniów przesiedlonych w zakresie zdrowia psychicznego, tworząc podstawy dla bardziej integracyjnych i empatycznych klas (PIN, 2023).
Cele	• Wzmocnienie zdrowia psychicznego i odporności emocjonalnej uczniów z doświadczeniem uchodźczym; • Wspieranie adaptacji szkolnej poprzez strategie radzenia sobie i psychoedukację; • Wyposażenie nauczycieli i opiekunów w narzędzia do udzielania wsparcia uwzględniającego traumę.
Działania	• Poradnictwo grupowe i indywidualne w szkołach lub w ich pobliżu; • Warsztaty kreatywne (np. rysowanie, opowiadanie historii, odgrywanie ról); • Sesje regulacji emocjonalnej i nauki społeczno-emocjonalnej; • Szkolenia dla pracowników szkół na temat zdrowia psychicznego i świadomości traumy.
Innowacyjność	Program integruje pierwszą pomoc psychologiczną bezpośrednio w środowisku edukacyjnym, łącząc zdrowie psychiczne i integrację szkolną w sposób, który jest nadal rzadkością w kontekście humanitarnym.
Wyzwania	Wysoka częstość występowania traumy wśród dzieci z doświadczeniem uchodźczym; Ograniczony dostęp do usług psychologicznych w placówkach edukacyjnych; Niepewność nauczycieli co do sposobu radzenia sobie z problemami behawioralnymi i emocjonalnymi związanymi z wysiedleniem.
Wyniki / wpływ	Poprawa regulacji emocjonalnej i frekwencji w szkole. Wzmocnienie relacji między rówieśnikami oraz komunikacji między uczniami a nauczycielami. Udostępnienie narzędzi opartych na dowodach naukowych pracownikom sektora edukacji i organizacjom pozarządowym.
Możliwość przeniesienia	Poprawa regulacji emocjonalnej i frekwencji w szkole; Wzmocnienie relacji między rówieśnikami oraz komunikacji między uczniami a nauczycielami; Narzędzia oparte na dowodach naukowych udostępnione pracownikom sektora edukacji i organizacjom pozarządowym.
Źródło	Psychosocial Innovation Network (PIN). (2023). Pobrane z https://psychosocialinnovation.net/en

8. Nauczyciele jako agenci integracji i dialogu międzykulturowego

Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w przekształcaniu szkół w miejsca integracji, szacunku i dialogu międzykulturowego. Nie są oni jedynie przekazicielami wiedzy, ale także kształtują postawy, pełnią rolę mediatorów kulturowych i są kluczowymi postaciami w procesie integracji uczniów z doświadczeniem uchodźczym i pochodzących z różnych środowisk kulturowych (Gay, 2018; UNESCO, 2021). Dobrze przygotowany nauczyciel, świadomy różnorodności w klasie, może mieć głęboki wpływ na relacje między rówieśnikami, ogólną atmosferę w klasie oraz postrzeganie siebie przez uczniów pochodzących ze środowisk defaworyzowanych (OECD, 2018).

Znaczenie autorefleksji.

Samorefleksja jest podstawowym punktem wyjścia dla nauczycielek i nauczycieli pragnących wspierać inkluzywność. Obejmuje to krytyczną analizę własnych założeń i postaw: na przykład zastanowienie się, czy nauczyciel jest świadomy stereotypów kulturowych, które może mieć, jak reaguje, gdy uczeń nie dostosowuje się do lokalnych norm, oraz czy jego oczekiwania są sprawiedliwe i integracyjne wobec wszystkich uczniów. Takie refleksyjne praktyki są niezbędne do zmniejszenia nieświadomych uprzedzeń i kultywowania empatycznego i profesjonalnego podejścia do różnorodności (Banks, 2009; Nieto, 2010).

Tworzenie bezpiecznego i przyjaznego środowiska.

Kluczowe znaczenie ma stworzenie bezpiecznej i przyjaznej atmosfery w klasie. Obejmuje to wyraźne przyjęcie uczniów z doświadczeniem uchodźczym i zapewnienie im zarówno miejsca, jak i głosu w klasie. Nauczyciele powinni wspierać uczestnictwo, tworząc środowisko, w którym wszyscy uczniowie i uczennice czują się wysłuchani i doceniani. Unikanie języka dzielącego, który sugeruje rozróżnienie między „nami” a „nimi”, oraz promowanie struktur opartych na współpracy – takich jak praca w parach lub zajęcia w grupach mieszanych – pomaga budować kulturę integracji i równości (Cummins, 2000; Booth & Ainscow, 2011).

Metody nauczania sprzyjające integracji.

Metody integracyjne pozwalają na wzbogacenie procesu uczenia się poprzez różnorodne doświadczenia kulturowe. Techniki takie jak opowiadanie historii – zachęcanie uczniów i uczennic do dzielenia się osobistymi opowieściami, rysunkami lub tradycjami – mogą humanizować doświadczenia i promować wzajemne zrozumienie. Projekty grupowe poruszające tematy takie jak różnorodność, solidarność i prawa dzieci, a także warsztaty kreatywne (np. kolaż, teatr lub muzyka) pomagają rozwijać empatię i poszerzać światopogląd uczniów (Gay, 2018; UNESCO, 2021).

Dostosowanie programu nauczania.

Włączenie treści związanych z osobami z doświadczeniem uchodźczym i różnorodnością do istniejących programów nauczania dodatkowo wzmacnia edukację międzykulturową. Na lekcjach historii można poruszać takie tematy, jak migracja, konflikty i prawa człowieka; wiedza o społeczeństwie może obejmować dyskusje na temat wartości demokratycznych, niedyskryminacji i integracji, a lekcje języka lub polskiego dają możliwość zgłębiania narracji osobistych i kulturowych. Nie wymaga to wprowadzania nowych przedmiotów, a raczej dostosowanie obecnych programów nauczania z uwzględnieniem perspektywy międzykulturowej (Rada Europy, 2016; OECD, 2015).

Indywidualne wsparcie dla uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym.

Kolejnym kluczowym obowiązkiem jest zapewnienie spersonalizowanego wsparcia. Nauczyciele mogą udzielać konstruktywnych informacji zwrotnych i regularnie motywować uczniów, upraszczać język w razie potrzeby oraz wykorzystywać pomoce wizualne ułatwiające zrozumienie. Ścisła współpraca z doradcami szkolnymi ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia wsparcia emocjonalnego. Monitorowanie postępów uczniów powinno odbywać się w sposób ostrożny i pełen empatii, bez wywierania nadmiernej presji na uczniów (Mendenhall i in., 2017; UNHCR, 2023).

Współpraca z rodzinami.

Współpraca z rodzicami i rodzinami ma również kluczowe znaczenie dla skutecznej integracji. Nauczyciele powinni aktywnie zachęcać rodziców z doświadczeniem uchodźczym do angażowania się w życie szkoły – nawet w przypadku barier językowych – poprzez jasną i prostą komunikację oraz zapewnienie pomocy tłumacza, jeśli to możliwe. Okazywanie otwartości i szacunku dla różnic kulturowych sprzyja wzajemnemu zaufaniu i wzmacnia współpracę między szkołą a rodziną (UNICEF, 2022; European Wergeland Centre, 2021).

Dzięki tym działaniom – opartym na empatii, otwartości i wrażliwości międzykulturowej – nauczyciele i nauczycielkistają się nie tylko wychowawcami, ale także kluczowymi promotorami tolerancji, integracji i pozytywnych zmian społecznych. Ich wpływ wykracza poza salę lekcyjną, kształtując postawy i zachowania całej społeczności szkolnej.

9. Metody i narzędzia pedagogiczne służące promowaniu integracji i dialogu międzykulturowego

Oprócz tradycyjnych metod nauczania, organizacja zajęć praktycznych i pozalekcyjnych może odegrać znaczącą rolę w tworzeniu międzykulturowego klimatu w szkołach. Takie zajęcia zapewniają uczniom nieformalne możliwości interakcji, uczenia się przez doświadczenie i nawiązywania znaczących relacji między dziećmi z różnych środowisk kulturowych.

Zajęcia praktyczne można włączyć do lekcji wychowawczych, tygodni tematycznych lub we współpracy z organizacjami pozarządowymi, bibliotekami, władzami lokalnymi lub rodzicami. Promowanie integracji i dialogu międzykulturowego w klasie niekoniecznie wymaga dodatkowych zasobów lub wydłużenia godzin nauczania. Można to osiągnąć poprzez dostosowanie metod nauczania, włączenie zajęć skoncentrowanych na uczniach oraz zastosowanie elastycznego i empatycznego podejścia do różnorodności (Banks, 2009; Nieto, 2010).

Przedstawione poniżej metody i narzędzia mają na celu wspieranie nauczycieli w tworzeniu klas, w których wszyscy uczniowie – w tym ze środowisk uchodźczych – czują się bezpiecznie, akceptowani i zmotywowani do aktywnego udziału w procesie uczenia się:

1. Nauka oparta na współpracy

Metoda ta polega na pracy uczniów w mieszanych zespołach o jasno określonych rolach w celu osiągnięcia wspólnego celu. Sprzyja ona:

- rozwojowi pozytywnych relacji między rówieśnikami
- wzajemnej nauce
- zmniejszeniu stereotypów

♦ Ćwiczenie: Ćwiczenie typu „układanka” – każdy uczeń otrzymuje część treści, a zespół składa razem pełny obraz (Aronson, 1978; OECD, 2018).

2. Opowiadanie historii

Doskonała metoda budowania empatii, odpowiednia dla wszystkich grup wiekowych. Osobiste lub zbiorowe narracje umożliwiają:

- wyrażanie tożsamości
- nawiązanie emocjonalnej więzi między uczniami
- zgłębianie tematów takich jak przynależność, migracja i odwaga

♦ Przykład: Historia przedmiotu – każdy uczeń przynosi przedmiot o szczególnym znaczeniu i opowiada jego historię (UNESCO, 2017; Cummins, 2000).

3. Odgrywanie ról i symulacje

Te działania pomagają uczniom zrozumieć różne perspektywy, ćwiczyć empatię i rozwijać umiejętności społeczne.

♦ Przykład: Dzień w innej kulturze – uczniowie przeprowadzają symulację dnia z życia rówieśnika będącego osobą z doświadczeniem uchodźczym i zastanawiają się nad tym doświadczeniem (Nieto, 2010; Mendenhall i in., 2017)

4. Debaty i dyskusje z przewodnikiem

Przydatne w promowaniu krytycznego myślenia, aktywnego słuchania i wyrażania opinii z szacunkiem.

♦ Proponowane tematy:

- Co to znaczy czuć się bezpiecznie w szkole?
 - Czy w pewnym sensie nie wszyscy jesteśmy imigrantami?
 - Czy osoby z doświadczeniem uchodźczym mają takie same prawa jak my?
- (Europejskie Centrum Wergelanda, 2021)

5. Działania artystyczne i twórcze

Formy wyrazu, takie jak rysunek, kolaż, teatr, muzyka czy taniec, przekraczają bariery językowe i sprzyjają integracji.

♦ Przykład: Mapa różnorodności – klasa tworzy mapę ścienną przedstawiającą symbole, tradycje i wyrażenia wszystkich obecnych kultur. (UNESCO, 2021)

6. Ocena formatywna i konstruktywna informacja zwrotna

Dla uczniów z doświadczeniem uchodźczym tradycyjne formy oceny mogą być źródłem stresu. Zaleca się stosowanie:

- dostosowanych zadań oceniających (wizualnych, ustnych);
 - zindywidualizowanych informacji zwrotnych;
 - skupienie się na osobistych postępach, a nie na porównaniach z rówieśnikami.
- (OECD, 2015; UNHCR, 2023).

7. Portfolio refleksji międzykulturowej

Uczniowie gromadzą refleksje, rysunki, teksty i wrażenia na temat tego, co oznacza życie w zróżnicowanej społeczności. Służy to zarówno jako narzędzie samooceny, jak i podstawa do dialogu w klasie (Rada Europy, 2016).

Zalecane narzędzia wsparcia:

- **Arkusze ćwiczeń** (patrz rozdział 11)
- **Przewodniki po komunikacji bez przemocy (NVC)** – podstawowe materiały i praktyczne broszury dotyczące komunikacji bez przemocy są dostępne w Centrum Komunikacji Bez Przemocy (CNVC): <https://www.cnvc.org>.
Warto zwrócić uwagę na następujące źródło: Rosenberg, M. B. (2003). Komunikacja bez przemocy: język życia.
- **Piktogramy do komunikacji wizualnej** – szeroki wybór bezpłatnych piktogramów przydatnych w edukacji, pomocy osobom z doświadczeniem uchodźczym i komunikacji integracyjnej jest dostępny na stronie:
 - ARASAAC (Aragonese Portal of Augmentative and Alternative Communication): <https://www.arasaac.org>
 - Symbols for All / Widgit Symbols: <https://www.widgit.com>
- **Platformy edukacji międzykulturowej** – zasoby są dostępne na stronach UNESCO, Rady Europy i innych odpowiednich instytucji.

Wszystkie te metody można dostosować w zależności od:

- wieku uczniów
- biegłości językowej
- kontekstu lokalnego

Kluczowe znaczenie ma zapewnienie, aby uczniowie będący osobami z doświadczeniem uchodźczym nie byli izolowani ani „etykietowani”, ale są naturalnie włączani do zajęć lekcyjnych wraz ze swoimi rówieśnikami (Booth & Ainscow, 2011; Dryden-Peterson, 2016).

10. Praktyczne działania dla klasy i społeczności

Oprócz metod pedagogicznych stosowanych podczas lekcji, organizowanie praktycznych zajęć pozalekcyjnych może odegrać ważną rolę w budowaniu międzykulturowego klimatu w szkole. Zajęcia te oferują uczniom i uczennicom nieformalne możliwości interakcji, uczenia się przez doświadczenie i nawiązywania autentycznych relacji między dziećmi z różnych środowisk kulturowych (UNESCO, 2021; OECD, 2018).

Zajęcia takie można organizować podczas lekcji wychowawczych, tygodni tematycznych lub we współpracy z organizacjami pozarządowymi, bibliotekami, władzami lokalnymi lub rodzicami (Rada Europy, 2016).

Dni międzykulturowe i tygodnie tematyczne	Organizowanie wydarzeń celebrujących różnorodność i angażujących wszystkich uczniów: • Światowy Dzień Uchodźcy (20 czerwca) • Tydzień Różnorodności Kulturowej • Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego (21 lutego)
	Możliwe działania: wystawy, prezentacje kulturalne, występy artystyczne, międzynarodowe posiłki, konkursy twórcze (UNESCO, 2017; Rada Europy, 2016)
Warsztaty artystyczne i wystawy wielokulturowe	Działania artystyczne pobudzają swobodną i twórczą ekspresję oraz ułatwiają integrację uczniów z doświadczeniem uchodźczym, niezależnie od poziomu ich znajomości języka. Przykłady: • „Podróż przez moją kulturę” – kolaże, obrazy, plakaty • „Moja historia w obrazach” – ilustrowane dzienniki podróży • Wystawa przedmiotów związanych z kulturą każdego ucznia (Gay, 2018; Banks, 2009)
Żywa biblioteka / międzykulturowa kawiarnia	Wydarzenie, podczas którego osoby z różnych środowisk (uczniowie, rodzice, dorosłe osoby z doświadczeniem uchodźczym) są „wypożyczane” jako „żywe książki” i dzielą się swoimi historiami podczas indywidualnych rozmów.
	Cel: Walka z uprzedzeniami i budowanie empatii poprzez autentyczny dialog (Nieto, 2010; UNHCR, 2023)
Międzykulturowy Dzień Szkoły	Coroczne wydarzenie, które gromadzi uczniów, nauczycieli, rodziców i szerszą społeczność. Może obejmować: • tradycyjne tańce • degustacje potraw • wystawy tematyczne • zajęcia twórcze na tematy międzykulturowe (UNESCO, 2021; OECD, 2015)
Projekty partnerskie między uczniami	Stwórz system partnerski lub mentorski między lokalnymi uczniami a uczniami z rodzin z doświadczeniem uchodźczym: • wzajemna pomoc w odrabianiu zadań domowych • nauka języka rumuńskiego poprzez gry i rozmowy • wspólny udział w zajęciach pozalekcyjnych (Mendenhall et al., 2017; UNICEF, 2022)
Teatr społeczny lub forum	Uczniowie tworzą i wystawiają sztuki inspirowane prawdziwymi historiami dotyczącymi: • poszukiwania schronienia • uprzedzeń • solidarności • przyjaźni międzykulturowej
	Jest to skuteczna metoda refleksji, wyrażania siebie i dialogu (Rada Europy, 2016; UNESCO, 2017)

Współpraca z rodzicami i społecznością lokalną	• Zaproszenie rodziców z doświadczeniem uchodźczym do podzielenia się opowieściami o swojej kulturze • Zorganizuj międzykulturowy „klub rodziców” • Nawiązanie współpracy z organizacjami pozarządowymi w celu organizacji warsztatów lub wydarzeń tematycznych (Europejskie Centrum Wergelanda, 2021; UNICEF, 2022)
Kampanie informacyjne w szkołach	Uczniowie mogą tworzyć wizualne komunikaty, ulotki, krótkie filmy lub plakaty, aby: • promować integrację • zwalczanie dyskryminacji • wspieranie wspólnych wartości: szacunku, pokoju, solidarności (UNESCO, 2021; Banks, 2009)

Zajęcia takie można organizować podczas lekcji wychowawczych, tygodni tematycznych lub we współpracy z organizacjami pozarządowymi, bibliotekami, władzami lokalnymi lub rodzicami (Rada Europy, 2016).

Propozycje zajęć pozalekcyjnych promujących dialog międzykulturowy i integrację:

Działania te nie tylko wzbogacają życie szkolne, ale także budują prawdziwe mosty komunikacji i współpracy między dziećmi, nauczycielami i społecznością lokalną, przyczyniając się do autentycznej i trwałej integracji (Dryden-Peterson, 2016; UNHCR, 2023).

11. Arkusze modelowe do działań międzykulturowych

Stworzenie integracyjnych i angażujących klas wymaga nie tylko odpowiednich wartości i postaw, ale także praktycznych narzędzi. W niniejszym rozdziale przedstawiono szereg gotowych do użycia arkuszy ćwiczeń, które mają pomóc nauczycielom i nauczycielkom w promowaniu dialogu międzykulturowego, empatii i integracji społecznej w codziennym życiu szkolnym.

Każde ćwiczenie koncentruje się na kluczowych tematach i zawiera jasne wskazówki dotyczące realizacji. Ćwiczenia te można łatwo dostosować do różnych grup wiekowych, kontekstów uczenia się i ograniczeń czasowych. Aby ułatwić korzystanie i powielanie, pełne wersje do wydruku są dostępne w załącznikach do niniejszego przewodnika (patrz załączniki A1–A5). W poniższej tabeli przedstawiono wybór praktycznych ćwiczeń do wykorzystania w klasie, mających na celu wspieranie międzykulturowego zrozumienia, empatii i integracji. Każde zadanie można dostosować do różnych grup wiekowych i kontekstów nauczania, a jego celem jest zaangażowanie uczniów i uczennic w konstruktywną refleksję i współpracę:

Zadanie	Temat	Grupa docelowa	Czas trwania	Cel
Ćwiczenie 1: Krąg tożsamości	Tożsamość i różnorodność	10-18 lat	45 minut	Zwiększenie świadomości na temat wielu aspektów tożsamości osobistej i uznanie wartości różnorodności.
Ćwiczenie 2: Moja niewidzialna walizka	Empatia i migracja	12-16 lat	60 minut	Rozwijanie empatii wobec doświadczeń osób z doświadczeniem uchodźczymi osób przesiedlonych.
Ćwiczenie 3: Wielokulturowy dzień w klasie	Świętowanie różnorodności	Wszystkie grupy wiekowe	1 dzień lub 2–3 godziny	Odkrywanie i docenianie różnorodności kulturowej w klasie poprzez wspólne świętowanie i dzielenie się wiedzą.
Ćwiczenie 4: Moja historia, twoja historia	Empatia i dialog	13-18 lat	50 minut	Promowanie aktywnego słuchania i wzajemnego zrozumienia poprzez opowiadanie historii.
Ćwiczenie 5: Deklaracja klasy na rzecz integracji	Solidarność i wspólne działanie	10-18 lat	60 minut	Wspólne stworzenie zestawu wartości i zobowiązań dotyczących integracji w klasie.

Szczegółowe instrukcje dotyczące realizacji, szablony do wydrukowania i pytania do refleksji znajdują się w **załącznikach A1–A5**.

12. Współpraca z rodzinami, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną

1. Współpraca z rodzinami, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną

Szkoły nie mogą działać samodzielnie w procesie integracji uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym. Aby integracja ta była prawdziwa i trwała, niezbędne jest aktywne zaangażowanie rodziców oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi, władzami lokalnymi i innymi instytucjami społecznymi. W ten sposób szkoła staje się łącznikiem między rodziną, dzieckiem i społeczeństwem, ułatwiając wielowymiarową integrację (UNICEF, 2022; European Wergeland Centre, 2021).

2. Współpraca z rodzinami osób z doświadczeniem uchodźczym

Wiele rodzin osób z doświadczeniem uchodźczym może być niepewnych lub niezdecydowanych co do swoich relacji ze szkołą. Może to wynikać z ograniczonych umiejętności językowych, strachu przed władzą lub braku wcześniejszego doświadczenia z systemem edukacji w kraju przyjmującym. Aby zachęcić rodziców do zaangażowania, szkoły powinny organizować przyjazne i nieformalne spotkania z rodzinami, zamiast polegać wyłącznie na formalnych spotkaniach rodziców z nauczycielami. Powinny również używać jasnego i przystępnego języka, unikając żargonu edukacyjnego, a w miarę możliwości zapewnić usługi tłumaczeniowe lub wsparcie wizualne. Kluczowe znaczenie ma okazywanie otwartości i szacunku dla kultury rodzin oraz tempa ich adaptacji. Ponadto zachęcanie rodziców osób z doświadczeniem uchodźczym do udziału w zajęciach szkolnych, takich jak prezentacje, warsztaty lub lekcje gotowania, może wzmocnić zaufanie i współpracę. Praktycznym przykładem jest organizacja „Tygodnia Rodziny”, podczas którego każda rodzina, w tym rodziny osób z doświadczeniem uchodźczym, jest zaproszona do podzielenia się przepisem kulinarnym, opowieścią lub znaczącym zdjęciem odzwierciedlającym ich dziedzictwo (Booth & Ainscow, 2011; UNICEF, 2022).

3. Partnerstwa z organizacjami pozarządowymi i instytucjami lokalnymi

Organizacje pozarządowe działające w dziedzinie pomocy uchodźcom lub edukacji mogą znacznie zwiększyć zdolność szkoły do integracji uczniów z doświadczeniem uchodźczym. Organizacje te często zapewniają szkolenia dla nauczycieli, materiały dostosowane pod względem językowym i kulturowym, wsparcie psychospołeczne dla uczniów i rodzin oraz możliwości udziału w zajęciach pozalekcyjnych, mentoringu lub wolontariacie. Partnerstwa takie mogą mieć charakter formalny – ustanowiony na podstawie podpisanych umów – lub nieformalny, np. poprzez sporadyczną współpracę lub zaproszenia do wspólnych działań. Odpowiednimi partnerami mogą być ośrodki dla uchodźców, biblioteki, teatry społeczne, ośrodki młodzieżowe, stowarzyszenia studenckie i władze lokalne (Dryden-Peterson, 2016; Murray, 2010).

4. Wspólne działania szkoły i społeczności

Szkoły powinny oferować realne możliwości interakcji i współpracy między uczniami, rodzicami i interesariuszami społeczności. Organizowanie festiwali wielokulturowych lub wiosennych jarmarków może być skutecznym sposobem celebrowania różnorodności, a działania wolontariackie – takie jak sadzenie roślin, akcje sprzątania lub malowanie murali – zbliżają ludzi wokół wspólnych celów. Kluby tematyczne zajmujące się literaturą, gastronomią, sportem lub rzemiosłem mogą również pomóc w budowaniu mostów między kulturami. Organizowanie wieczorów filmowych lub kawiarni międzykulturowych tworzy nieformalne przestrzenie sprzyjające nawiązywaniu kontaktów i dialogowi. Dzięki tego typu inicjatywom uczniowie i uczennice z doświadczeniem uchodźczym oraz ich rodziny stają się integralnymi członkami społeczności szkolnej, a nie tymczasowymi lub marginalnymi beneficjentami (Rada Europy, 2016; UNESCO, 2021).

5. Rola pedagoga szkolnego i mediatora międzykulturowego

Pedagog szkolny odgrywa kluczową rolę we wspieraniu uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym, nauczycieli i rodzin w procesie adaptacji. Jego zaangażowanie może pomóc w zaspokojeniu potrzeb emocjonalnych, promowaniu integracji i mediacji w konfliktach. W miarę możliwości szkoły powinny również zatrudniać mediatora międzykulturowego lub tłumacza społecznego. Specjaliści ci mogą ułatwiać komunikację między personelem szkoły a rodzinami osób z doświadczeniem uchodźczym, a także pomagać w zapobieganiu nieporozumieniom kulturowym, które mogą wynikać z różnych oczekiwań lub norm. Budowanie silnych mostów między szkołą, rodziną i społecznością sprawia, że proces integracji staje się bardziej partycypacyjny, trwały i humanitarny (Mendenhall i in., 2017; UNHCR, 2023).

13. Monitorowanie i ewaluacja: jak mierzymy postępy

Skuteczny proces integracji nie kończy się na wdrożeniu działań międzykulturowych — wymaga ciągłego monitorowania i oceny, aby zapewnić, że działania te są znaczące, adekwatne i trwałe. Śledząc postępy na wielu poziomach, szkoły mogą zidentyfikować skuteczne rozwiązania, wprowadzać odpowiednie zmiany w odpowiednim czasie oraz docenić wkład wszystkich osób zaangażowanych w promowanie kultury integracji i równości (Booth & Ainscow, 2011; UNESCO, 2021).

1. Co należy oceniać?

Ocena powinna być wielopoziomowa i obejmować doświadczenia oraz rozwój uczniów, nauczycieli i całej instytucji (OECD, 2018).

Na **poziomie uczniów** ważne jest zbadanie, na ile uczniowie będący osobami z doświadczeniem uchodźczym i nie mający tego doświadczenia czują się bezpiecznie i mile widziani w środowisku szkolnym. Należy zwrócić uwagę na ich poziom uczestnictwa w lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych, relacje z rówieśnikami i nauczycielami oraz wszelkie zaobserwowane postępy w nauce i samopoczuciu emocjonalnym (UNHCR, 2023).

Na **poziomie nauczycieli** szkoły powinny rozważyć, na ile nauczyciele czują się komfortowo i są przygotowani do pracy w klasach zróżnicowanych kulturowo. Obejmuje to ocenę stosowania integracyjnych i międzykulturowych metod nauczania, a także zbadanie postaw nauczycieli i ich otwartości wobec uczniów i uczennic będących osobami z doświadczeniem uchodźczym (Gay, 2018; Mendenhall et al., 2017).

Na **poziomie szkoły** należy ocenić ogólny klimat panujący w placówce pod kątem otwartości, tolerancji i inkluzywności. Dodatkowo zaangażowanie rodziców i partnerów społecznych, a także zdolność szkoły do dostosowania praktyk instytucjonalnych do potrzeb uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym są kluczowymi wskaźnikami trwałej inkluzji (Rada Europy, 2016; UNESCO, 2017).

2. Narzędzia monitorowania i ewaluacji

Istnieje kilka praktycznych narzędzi, które mogą pomóc szkołom w ocenie integracji w sposób uporządkowany, ale elastyczny (Booth & Ainscow, 2011; European Wergeland Centre, 2021):

Kwestionariusze można wykorzystać wśród uczniów, nauczycieli i rodziców. W przypadku uczniów pytania powinny koncentrować się na poczuciu bezpieczeństwa, integracji i relacjach z rówieśnikami. Nauczyciele mogą zastanowić się nad swoimi praktykami dydaktycznymi i potrzebami, a rodzice mogą wyrazić swoją opinię na temat komunikacji i zaangażowania szkoły. Kwestionariusze mogą być proste i dostosowane wizualnie do wieku lub poziomu językowego respondentów.

Wywiady częściowo ustrukturyzowane pozwalają na głębszy wgląd w doświadczenia i postrzeganie. Wywiady te można przeprowadzać z uczniami z doświadczeniem uchodźczym – najlepiej przy wsparciu zaufanej osoby dorosłej lub tłumacza – a także z nauczycielami, dyrekcją szkoły i partnerami zewnętrznymi (Murray, 2010).

Grupy fokusowe umożliwiają wspólny dialog między grupami interesariuszy. Zebranie uczniów, nauczycieli i rodziców w ramach moderowanych dyskusji może pomóc w odkryciu wspólnych wyzwań i pomysłów na poprawę (UNICEF, 2022).

Obserwacja uczestnicząca podczas zajęć lekcyjnych lub działań międzykulturowych pozwala uzyskać wgląd w interakcje uczniów, użycie języka i poziom zaangażowania. Obserwatorzy mogą odnotować, czy uczniowie z doświadczeniem uchodźczym w pełni uczestniczą w zajęciach oraz jak ich rówieśnicy i nauczyciele reagują na ich zaangażowanie (OECD, 2015).

Samocena szkoły jest cennym narzędziem refleksji dla zespołów kierowniczych. Może ona obejmować wewnętrzny audyt różnorodności z wykorzystaniem międzynarodowych narzędzi, takich jak Indeks Integracji (Booth & Ainscow, 2011), lub przygotowanie rocznych raportów wewnętrznych podsumowujących działania na rzecz integracji i ich wyniki.

3. Przykładowe wskaźniki postępów

Aby lepiej zrozumieć wpływ strategii integracyjnych, szkoły mogą śledzić różne wskaźniki. Mogą one obejmować:

- liczbę i rodzaj realizowanych działań międzykulturowych;
- poziom uczestnictwa uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym;
- samodzielnie zgłaszane przez uczniów poczucie bezpieczeństwa i przynależności;
- większe zaangażowanie rodziców dzieci z doświadczeniem uchodźczym w życie szkoły;
- zauważalny spadek liczby przypadków znęcania się lub wykluczenia społecznego (UNESCO, 2021; Mendenhall et al., 2017).

4. Informacja zwrotna i ciągłe dostosowywanie

Ciągłe mechanizmy informacji zwrotnej są niezbędne do zapewnienia responsywności integracji. Mechanizmy te mogą być proste i przyjazne dla użytkownika, np.

- skrzynki na sugestie,
- krótkie pisemne refleksje po zajęciach lub
- „wyjściówki”, na których uczniowie zapisują kluczowe spostrzeżenia lub emocje po zakończeniu lekcji (Europejskie Centrum Wergelanda, 2021).

Szkoły powinny wykorzystywać te informacje zwrotne do udoskonalania zajęć i lepszego reagowania na zmieniające się potrzeby, zawsze doceniając doświadczenia i spostrzeżenia uczniów i nauczycieli podczas planowania kolejnych kroków (Banks, 2009).

5. Dzielenie się wynikami i budowanie widoczności

Równie ważne jest zapewnienie widoczności wysiłków i sukcesów związanych z praktykami integracyjnymi. Szkoły powinny dzielić się wynikami oceny z szerszą społecznością szkolną, w tym z uczniami, rodzicami i lokalnymi partnerami. Integracja powinna być również stałym punktem porządku obrad rad nauczycieli i komitetów decyzyjnych. Świątowanie nawet najmniejszych sukcesów wzmacnia motywację, buduje zaufanie i sprzyja wspólnemu zaangażowaniu w tworzenie bardziej integracyjnej kultury szkolnej (UNICEF, 2022).

Wnioski

Oceny nie należy postrzegać jako biurokratycznego ćwiczenia. Należy ją traktować jako dynamiczne narzędzie refleksji, uczenia się i wspólnego postępu, które umożliwia szkołom ciągłe doskonalenie się i rzeczywiste przestrzeganie zasad godności, integracji i przynależności każdego ucznia.

14. Zasoby i zalecana literatura

W niniejszym rozdziale przedstawiono wybór przydatnych zasobów dla nauczycieli, dyrektorów szkół, doradców szkolnych oraz wszystkich osób zainteresowanych pogłębieniem wiedzy na temat edukacji międzykulturowej, integracji i wsparcia dla uczniów z doświadczeniem uchodźczym.

Zasoby podzielono na trzy kategorie:

1. Międzynarodowe wytyczne i dokumenty referencyjne

- *Index for Inclusion – A guide to school development based on inclusive values*, Autorzy: Tony Booth i Mel Ainscow, CSIE, Wielka Brytania, <https://www.csie.org.uk/resources/inclusion-index-explained.shtml>
- UNESCO – Teaching Respect for All, *An educational manual for combating discrimination and promoting respect*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000215701>
- Rada Europy – Competences for Democratic Culture, *A framework of competences for life in a pluralistic society*, <https://www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture>
- UNHCR – *Refugee Education 2030 Strategy*, <https://www.unhcr.org/education2030>

2. Platformy i zasoby dotyczące edukacji międzykulturowej

- SALTO Inclusion & Diversity (Erasmus+) <https://www.salto-youth.net/rc/inclusion/>
- Intercultural Cities (Rada Europy), *Guides, policies, and best practice examples in urban diversity*, <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities>
- Twinkl – Teaching Refugee and Migrant Children, *Worksheets, activities, and child-friendly materials*, <https://www.twinkl.com/resource/t-t-2549605>
- Teaching Tolerance (Learning for Justice, USA), *Thematic projects and teaching guides on equity and inclusion*, <https://www.learningforjustice.org/>

3. Zasoby regionalne z krajów REFUGIN

Zasoby te przedstawiają kluczowe podmioty i materiały z krajów partnerskich REFUGIN, oferując specyficzne dla regionu informacje, narzędzia i dobre praktyki dotyczące edukacji i integracji uchodźców:

- **Ministerstwa edukacji** (kraje REFUGIN) – krajowe polityki i wytyczne dotyczące integracji dzieci z doświadczeniem uchodźstwa i migrantów (np. Grecja, Portugalia, Rumunia, Francja, Mołdawia, Polska, Serbia).
- **Biura krajowe UNICEF** (np. UNICEF Grecja, Mołdawia, Serbia, Polska) – zasoby edukacyjne, materiały szkoleniowe dla nauczycieli i studia przypadków na poziomie krajowym, <https://www.unicef.org>
- **Krajowe organizacje pozarządowe wspierające uchodźców i edukację**
 - Charity Centre for Refugees (CCR), Mołdawia – modele edukacji integracyjnej, narzędzia pozalekcyjne, <https://ccr.md>
 - Global Help Association, Rumunia – Materiały i modele integracji szkolnej
 - KMOP, Grecja – Inicjatywy wsparcia edukacyjnego i psychospołecznego
 - PIN, Serbia – Narzędzia wspierające zdrowie psychiczne i praktyki uwzględniające traumę w szkołach
- **Platformy praw dziecka i instytucje rzecznika praw dziecka**
 - Zasoby wspierające edukację partycypacyjną i prawa dzieci z doświadczeniem uchodźstwa (np. Rzecznik Praw Dziecka w Polsce, Platforma Dzieci w Mołdawii, Krajowe Rady Praw Dziecka).

Dodatkowe materiały do przeczytania:

- Banks, J. A. (2009). Edukacja wielokulturowa: zagadnienia i perspektywy
- Nieto, S. (2010). Światło w ich oczach: Tworzenie wielokulturowych społeczności edukacyjnych
- Cummins, J. (2000). Język, władza i pedagogika: dzieci dwujęzyczne w ogniu krzyżowym
- Gay, G. (2018). Nauczanie uwzględniające różnice kulturowe: teoria, badania i praktyka

Zachęcamy nauczycieli i instytucje do regularnego korzystania z tych zasobów w celu:

- bycia na bieżąco z międzynarodowymi trendami;
- uzyskania dostępu do nowych metod i przykładów praktyki;
- wzbogacania swojej wiedzy zawodowej w zakresie integracji.

Załączniki - narzędzia monitorowania i wdrażania

Narzędzia te wspierają nauczycieli, doradców i dyrektorów szkół w planowaniu, wdrażaniu i ocenie praktyk integracyjnych i międzykulturowych. Można je dostosować do różnych grup wiekowych uczniów i kontekstów szkolnych oraz są one zgodne z zalecanymi podejściami w edukacji integracyjnej (Booth & Ainscow, 2011; UNESCO, 2021).

Załącznik	Narzędzie	Cel	Przykładowa treść	Źródło
Załącznik 1	Kwestionariusz dla uczniów (ocena własna: integracja i dobre samopoczucie)	Ocena postrzegania przez uczniów atmosfery w klasie, bezpieczeństwa i relacji międzyludzkich	„Czuję się mile widziany w tej klasie”. „Mogę tu być sobą”. „Nauczyciele słuchają mnie i szanują”. - Odpowiedzi: Tak / Nie / Czasami	OECD, 2015; UNICEF, 2022
Załącznik 2	Kwestionariusz dla nauczycieli (ocena praktyk integracyjnych)	Refleksja na temat integracyjnych i międzykulturowych praktyk nauczania oraz związanych z nimi wyzwań	„Włączam tematy związane z różnorodnością do moich lekcji”. „Czuję się przygotowany do pracy z uczniami nieposługującymi się językiem rumuńskim”. - Odpowiedzi: Skala 1 (nigdy) – 5 (zawsze)	Gay, 2018; Mendenhall i in., 2017
Załącznik 3	Szablon międzykulturowego planu lekcji	Wsparcie planowania lekcji z wykorzystaniem treści integracyjnych i międzykulturowych	Tytuł: „Odkrywanie tradycji z całego świata” Kroki: Burza mózgów→ Prezentacja→ Miniwystawa grupowa→ Refleksja	Rada Europy, 2016; UNESCO, 2017
Załącznik 4	Przewodnik dla grup fokusowych z udziałem uczniów z doświadczeniem uchodźstwa	Zebranie jakościowych opinii bezpośrednio od uczniów z doświadczeniem uchodźstwa w sprzyjającej atmosferze	„Co było najtrudniejsze po przybyciu?” „Jakie masz sugestie, aby szkoła stała się bardziej przyjazna?”	Murray, 2010; Europejskie Centrum Wergelanda, 2021
Załącznik 5	Krótkie studia przypadków: najlepsze praktyki ze szkół pilotażowych	Aby zaprezentować proste, możliwe do powielenia modele praktyk integracyjnych	„Języki używane w klasie” w L.T. „Europa” - System partnerski w gimnazjum w Komrat	UNICEF, 2022; UNHCR, 2023

Załączniki te mogą być wykorzystywane zarówno podczas pilotażowego testowania przewodnika, jak i jako stałe zasoby w szkolnych strategiach integracyjnych.

Narzędzia są zgodne z ramami Indeksu Integracji i uznanymi praktykami edukacji integracyjnej (Booth & Ainscow, 2011).

Podsumowanie

Kończąc niniejszy przewodnik, przypominamy, że szkoły są nie tylko miejscami nauki, ale także przestrzenią przynależności, ukojenia i nadziei. Obecność uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźstwa i dzieci z różnych środowisk nie jest wyzwaniem, z którym należy sobie radzić – jest to ogromna szansa na wzbogacenie naszych społeczności, pielęgnowanie empatii i kształtowanie bardziej integracyjnego społeczeństwa.

Niniejszy przewodnik został opracowany, aby wspierać nauczycieli, dyrektorów szkół i wszystkie osoby pracujące na styku edukacji i integracji społecznej. Zdajemy sobie sprawę, że każda klasa, każdy uczeń i każda szkoła są wyjątkowe. Zachęcamy zatem do dostosowania, spersonalizowania i rozwinięcia przedstawionych tu narzędzi i strategii, tak aby były one przydatne w Państwa środowisku.

Dialog międzykulturowy i integracja nie są jednorazowymi wydarzeniami – to ciągłe, ewoluujące zobowiązania, które wymagają troski, refleksji i wspólnego wysiłku. Każde małe działanie – od gestu powitania po wspólnie stworzone zajęcia w klasie – może mieć głęboki wpływ na życie dziecka, które już doświadczyło przeciwności losu.

Serdecznie dziękujemy nauczycielkom i nauczycielom, uczennicom i uczniom, rodzinom, partnerom i wszystkim osobom, które zainspirowały nas do stworzenia tego przewodnika i wniosły w niego swój wkład. Niech ten przewodnik będzie nie tylko praktycznym źródłem informacji, ale także symbolem Państwa nieustannego zaangażowania na rzecz bezpiecznych, sprawiedliwych i prawdziwie integracyjnych szkół dla wszystkich.

Razem możemy zapewnić, że żadne dziecko nie zostanie pominięte – niezależnie od tego, skąd pochodzi i co przeszło.

— Zespół projektu REFUGIN

REFUGIN

Communitarian approach for a holistic
young refugee long-term integration

Arkusz aktywności: Koło tożsamości

Temat:	Tożsamość i różnorodność
Grupa docelowa:	10-18 lat
Czas trwania:	45 minut
Cel:	Podniesienie świadomości wielu aspektów osobistej tożsamości i uznanie wartości różnorodności w klasie.
Potrzebne materiały:	• Wstępnie narysowany okrąg podzielony na sześć oznaczonych segmentów: imię, język, hobby, wartości, kraj, ulubione jedzenie. • Długopisy, kolorowe ołówki lub markery
Etapy realizacji:	1. Rozdaj arkusz "Koło tożsamości" każdemu uczniowi. 2. Poproś uczniów o wypełnienie każdej sekcji osobistymi odpowiedziami (za pomocą rysunków lub pisma). 3. W małych grupach lub parach uczniowie dzielą się swoimi kręgami i omawiają, co mają wspólnego i co czyni ich wyjątkowymi.
Pytania refleksyjne:	• Czego dowiedziałeś się o swoich kolegach i koleżankach z klasy? • Którą częścią swojej tożsamości najczęściej dzielisz się z innymi? • W jaki sposób to, że się różnimy wzmacnia naszą klasę?

Dodatkowe uwagi:

Arkusz ćwiczeń: Moja niewidzialna walizka

Temat:	Empatia i migracja
Grupa docelowa:	12-16 lat
Czas trwania:	60 minut
Cel:	Rozwijanie empatii wobec doświadczeń związanych z przesiedleniem i migracją.
Potrzebne materiały:	• Papier i ołówki • Szablon "walizki" do wydrukowania (opcjonalnie)
Etapy realizacji:	1. Poproś uczniów, aby wyobrazili sobie, że muszą nagle opuścić swój kraj na zawsze. 2. Wymieniają lub rysują pięć rzeczy, które zabraliby ze sobą w "niewidzialnej walizce". 3. Uczniowie prezentują i wyjaśniają swoje wybory w małych grupach.
Pytania refleksyjne:	• Co było najtrudniejsze do wybrania? • Jakie uczucia pojawiają się, gdy myślisz o opuszczeniu domu? • Jak to ćwiczenie może odnosić się do rzeczywistych przeżyć osób z doświadczeniem uchodźstwa?

Dodatkowe uwagi:

Arkusz ćwiczeń: Klasowy Dzień Wielokulturowy

Temat:	Świętowanie różnorodności
Grupa docelowa:	Wszystkie grupy wiekowe
Czas trwania:	2-3 godziny lub 1 dzień szkolny
Cel:	Odkrycie i docenienie różnorodności kulturowej w klasie poprzez kreatywne zajęcia i prezentacje prowadzone przez uczniów.
Potrzebne materiały:	• Materiały do prezentacji dla uczniów (plakaty, prezentacje multimedialne, rekwizyty, potrawy itp.)
Etapy realizacji:	1. W parach lub grupach uczniowie przygotowują mini-prezentację na temat danej kultury (język, jedzenie, tradycje, muzyka). 2. Zorganizuj w klasie wydarzenie w stylu jarmarku. 3. Zachęć uczniów i odwiedzających do interakcji, zadawania pytań i wypróbowania różnych działań kulturowych.
Pytania refleksyjne:	• Co najbardziej podobało ci się w tym wydarzeniu? • Jaką nową kulturę lub tradycję odkryłeś? • Jak możemy doceniać różnorodność w naszym codziennym życiu szkolnym?

Dodatkowe uwagi:

Arkusz ćwiczeń: Moja historia, twoja historia

Temat:	Empatia i dialog
Grupa docelowa:	13-18 lat
Czas trwania:	50 minut
Cel:	Rozwijanie umiejętności aktywnego słuchania i promowanie zrozumienia poprzez opowiadanie historii przez rówieśników.
Potrzebne materiały:	• Pusta kartka papieru lub podpowiedzi do opowiadania historii
Etapy realizacji:	1. Uczniowie dobierają się w pary i dzielą się osobistą historią (np. momentem wykazania się odwagą, dokonania jakiejś zmiany lub nawiązania relacji). 2. Każdy uczeń opowiada historię swojego partnera klasie tak, jakby to była jego własna historia. 3. Klasa angażuje się w dyskusję na temat doświadczenia opowiadania i słuchania historii innych osób.
Pytania refleksyjne:	• Jakie to uczucie usłyszeć swoją historię opowiedzianą przez kogoś innego? • Co pomogło ci słuchać głębiej? • Co zaskoczyło cię w doświadczeniu twojego partnera?

Dodatkowe uwagi:

Arkusz ćwiczeń: Deklaracja klasy na rzecz włączenia społecznego

Temat:	Solidarność i wspólne działanie
Grupa docelowa:	10-18 lat
Czas trwania:	60 minut
Cel:	Wspólne zdefiniowanie i zobowiązanie się do przestrzegania w klasie razem określonych wartości dotyczących integracji i szacunku.
Potrzebne materiały:	• Duży papier plakatu • Markery lub długopisy
Kroki wdrożenia:	1. Poprowadź dyskusję w klasie na temat tego, co oznacza "włączenie" w kontekście klasy. 2. W małych grupach uczniowie przeprowadzają burzę mózgów na temat zasad lub działań promujących włączanie. 3. Połącz sugestie w deklarację klasową i zapisz ją na dużym plakacie. 4. Poproś wszystkich uczniów o podpisanie deklaracji. Umieść ją w widocznym miejscu w klasie.
Pytania do refleksji:	• Co włączenie oznacza dla Ciebie osobiście? • Jak możemy realizować naszą deklarację każdego dnia? • Jakie zmiany chciałbyś zobaczyć w naszej społeczności szkolnej?

Dodatkowe uwagi:
